

KAPPALE II

SYRJINTÄTILANNE SUOMESSA

1. Johdanto¹

Useimmat suomalaiset todennäköisesti allekirjoittaisivat sen periaatteen, että kaikki ihmiset ovat yhdenvertaisia riippumatta sukupuolesta, iästä, etnisestä alkuperästä, uskonnosta tai muusta vakaumuksesta, vammaisuudesta, sukupuolisesta suuntautumisesta tai mistään muusta vastaavasta tekijästä. Suomen kaltaiselle hyvinvointiyhteiskunnalle ja oikeusvaltiolle yhdenvertaisuus ja syrjimättömyys ovatkin keskeisiä arvoja. Suomalaiset näyttävät myös yleisesti tuomitsevan rasismia, seksismia, homofobian ja muut vastaavat vakavat ilmiöt, ja näihin ilmiöihin perustuva avoin vihamielisyys on moneen muuhun maahan verrattuna vähäistä, ainakin kaikkein vakavimpien vakivallanilmausten osalta. Silti syrjinnän kohteeksi joutuvien ryhmien edustajat ja ihmisoikeusjärjestöt ovat todenneet syrjinnän, rasismia ja muiden suvaitsemattomuuden muotojen olevan Suomessa huolestuttavan yleisiä. Jotta pystyttäisiin hahmottamaan kuinka laajasti syrjintää todella ilmenee, tarvitaan syrjinnän systemaattista seurantaa.

Systemaattisen seurannan tarve todistettiin Suomessa 1990-luvun lopulla, kun rasismia seurantajärjestelmä perustettiin. Järjestelmä perustuu muun muassa poliisin rikosilmoitustilastoihin ja ns. uhrikyselyihin, ja sen avulla on voitu osoittaa rasismia ja etnisen syrjinnän todella olevan niin vakavia ongelmia, että ne edellyttävät kokonaisvaltaisia toimenpiteitä ja uudistuksia. Muita syrjintäperusteita koskien vastaavanlaista seurantajärjestelmää ei toistaiseksi ole, joskin ikäsyrjintää koskien on viime aikoina tehty jonkin verran tutkimusta. Vammaisuuden ja sukupuolisen suuntautumisen perusteella tapahtuva syrjintä ovat Suomessa vähiten tutkittuja alueita. Kunnollisen seurantajärjestelmän tulisi tukeutua ainakin asennetutkimuksiin (valtaväestön asenteet suhteessa kohderyhmiin), uhritutkimuksiin, poliisin rikosilmoitustilastoihin ja oikeustapaustilastoihin.

Tämä raportti perustuu pääosiltaan maaliskuussa 2002 saatavilla olleeseen informaatioon. Esiin nousee ainakin yksi toistuva teema: pääongelmana vaikuttaisivat olevan ne

stereotypiat ja ennakkoluulot, joita pääväestö liittää tiettyihin ikäryhmiin, eri etnisiin tai uskonnollisiin ryhmiin, vammaisiin tai seksuaalivähemmistöihin. Näihin ryhmiin lukeutuvat ihmiset nähdään vain tähän tiettyyn piirteeseen liittyvän negatiivisen konnotaation kautta, ei kokonaisina yksilöinä joilla on erilaisia kykyjä, taitoja ja tarpeita. Syrjintä perustuikin usein väärin mielikuviin ja kielteisiin stereotyyppioihin.

2. Etniseen alkuperään perustuva syrjintä

Suomessa asuvien ulkomaan kansalaisten määrä vuoden 2002 lopussa oli 103 682. Venäjältä, Virossa ja Ruotsista tulleet muodostavat lähes puolet kaikista maahanmuuttajista. Maahanmuuttajissa lisäksi Suomessa on kansallisia vähemmistöjä, kuten alkuperäiskansa saamelaiset, romanit, juutalaiset, tataarit ja ns. vanhavenäläiset. Kansallisiin vähemmistöihin kuuluu yhteensä noin 50 000 henkeä² mistä seuraa että etnisiin vähemmistöihin lukeutuu ainakin kolme prosenttia Suomen väestöstä.

SUOMALAISTEN MAAHANMUUTTAJA-ASENTEITA. Lähde: Jaakkola 1999.

	Vuosi	Täysin samaa mieltä (%)	Jokseenkin samaa mieltä (%)	Jokseenkin eri mieltä (%)	Täysin eri mieltä (%)	Ei osaa sanoa (%)
"Joihinkin rotuihin kuuluvat ihmiset eivät kertakaikkiaan sovi asumaan modernissa yhteiskunnassa"	1998	12	30	19	33	6
	1993	20	31	22	22	5
"Suomessa ei tulisi sallia islaminuskon harjoittamista, koska se uhkaa meidän kulttuuriamme"	1998	12	16	24	42	6
	1993	15	13	25	41	6
"Yhteiskunnan kannalta on parempi että eri kulttuureista lähtöisin olevat ihmiset elävät erillään eivätkä sekoitu"	1998	5	14	30	46	4
"On tunnustettava se tosiasia, että toiset kansat ovat älykkäämpiä kuin muut"	1998	12	22	20	41	5

Maahanmuuttajien ja etnisten vähemmistöjen määrä on yhä varsin vähäinen niin absoluuttisesti ottaen kuin muuhun väestöön suhteutettunakin, etenkin vertailussa muihin teollisuusmaihin. Demografinen muutos on kuitenkin Suomessa ollut melko nopeaa, sillä maahanmuuttajien määrä nelinkertaistui vuosien 1990 ja 2002 välillä. Tämä muutos on asettanut suomalaisen yhteiskunnan uudenlaisten haasteiden eteen, ja hallitus on asennetutkimusten avulla pyrkinyt tarkasti seuraamaan yhteiskunnallisia reaktioita maahanmuuttajien määrän lisääntymiseen.

Suomalaisten maahanmuuttaja-asenteita kartoittavia tutkimuksia on toteutettu säännöllisesti 1980-luvun loppupuolelta lähtien. Niiden mukaan asenneilmasto oli suotuisampi vuosina 1998-1999 kuin vuonna 1993, muttei silti yhtä suotuisa kuin vuonna 1987 jolloin maahanmuuttajien määrä oli vielä erittäin alhainen. Edellä sivulla oleva taulukko vetää tuloksia yhteen.

Eurobarometri-kyselytutkimuksessa vastaajilta kysyttiin kuinka rasistisina he itseänsä pitivät. Suomalaiset pitivät itseään hieman rasistisempina kuin EU-kansalaiset keskimäärin: 10 prosenttia suomalaisista ja 9 prosenttia muista EU-kansalaisista piti itseään ”hyvin rasistisena”, 25 prosenttia ”melko rasistisena” (EU 24%), 43 prosenttia ”hieman rasistisena” (EU 33 %), ja vain 22 prosenttia suomalaisista koki ettei ole lainkaan rasistinen (EU 34 %).³ Nämä tulokset saavat vahvistusta Magdalena Jaakkolan tutkimuksesta.⁴

Sisäasianministeriön poliisiosasto julkaisee vuosittain raportin rasistisesta rikollisuudesta Suomessa. Raporttien tiedot eivät ole täysin vertailukelpoisia, joten seuraavaa informaatiota tulee tarkastella tietyin varauksin.⁵

Kaikki poliisille ilmoitetut rikokset, joissa rasismimotiivi:

Vuosi	Tapauksia
2001	346
2000	402
1999	368

Lukujen perusteella voidaan todeta, ettei poliisille ilmoitettujen rasististen rikosten määrässä ole tapahtunut tarkasteluajanjaksolla 1999-2001 mitään kovin merkittäviä muutoksia.⁶ Poliisin tietoon vuonna 2001 tulleesta rasistisesta rikollisuudesta kaikkiaan 38% oli fyysisiä väkivallantekoja tai sellaisen yrityksiä (tyypillisesti pahoinpitelyjä), 31% henkistä väkivaltaa (uhkaus, kunnianloukkaus jne) ja 21% erilaisia aineelliseen omaisuuteen kohdistuvia rikoksia (vahingonteko jne).⁷

Uhritutkimukset paljastavat tehokkaasti rasistista piilorikollisuutta, toisin sanoen rikoksia, joita ei ole ilmoitettu poliisille. Tuoreen tutkimuksen mukaan vain 14 prosenttia kaikista syrjintää kokeneista maahanmuuttajista oli ilmoittanut syrjinnästä poliisille. Samaten vain 29 prosenttia niistä jotka olivat olleet vakavamman rasistisen rikoksen uhrina, oli ilmoittanut tapauksesta tai tapauksista poliisille.⁸

Samassa tutkimuksessa selvitettiin myös albanialais-, arabi-, somali-, vietnamilais-, venäläis- ja inkeriläistaustaisten maahanmuuttajien syrjintäkokemuksia. Tutkimuksen mukaan maahanmuuttajat olivat kokeneet hyvin paljon syrjintää ja rasistista häirintää ja väkivaltaa.

Tutkimuksen tulokset voi vetää yhteen seuraavasti:

- Joka toinen (50%) maahanmuuttaja on Suomessa asumisaikanaan (keskimäärin 8 vuotta) kokenut syrjintää työhönpääsyssä etnisen taustansa vuoksi;
- Joka neljäs (24%) maahanmuuttaja on kokenut työuralla etenemiseen liittyvää syrjintää;
- Joka kolmas (31%) työssä ollut maahanmuuttaja on joutunut työpaikallaan rasistisen häirinnän kohteeksi, useimmiten työtoverien taholta;
- Joka neljäs (24%) maahanmuuttaja on joutunut solvauksen kohteeksi viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana;
- Joka kymmenettä (10 %) maahanmuuttajaa on uhkailtu ja kuusi prosenttia (somalaisista 20 prosenttia) on joutunut fyysisen hyökkäyksen kohteeksi viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana;
- Joka neljäs (25%) maahanmuuttaja on ainakin kerran kokenut syrjintää asuntomarkkinoilla;
- Joka neljäs (26%) maahanmuuttaja on joutunut naapurinsa ahdistelemaksi;
- 12 prosenttia maahanmuuttajista ei ole päässyt ravintolaan, baariin tai yökerhoon alkuperänsä vuoksi.⁹

Erot etnisten ryhmien välillä olivat suuria. Somalit olivat kokeneet huomattavasti enemmän syrjintää ja rasistista väkivaltaa kuin mikään muu ryhmä. Vain arabitaustaisten kokemukset ovat lähes yhtä huonoja. Venäläisillä, vietnamilaisilla ja Kosovon albaaneilla oli vähemmän syrjintäkokemuksia kuin kahdella ensin mainitulla ryhmällä. Tutkituista ryhmistä virolaisilla oli vähiten syrjintäkokemuksia.

Miehet olivat kokeneet keskimäärin enemmän syrjintää ja häirintää kuin naiset, ja nuoret enemmän kuin vanhat.¹⁰ Pääkaupunkiseudulla asuvat, etenkin venäläiset ja virolaiset, olivat kokeneet enemmän syrjintää kuin samaan ryhmään kuuluvat, jotka asuivat muualla Suomessa.¹¹

Tutkimus osoitti myös, että kokemukset työsyrynnästä olivat lisääntyneet vuosina 1997-2001.¹²

3. Uskontoon perustuva syrjintä

Viharikosten kohdalla on usein huomattavan vaikeaa todeta sitä, liittyykö teon motiivi henkilön uskontoon vai hänen etniseen alkuperäänsä. Tietyissä tapauksissa voidaan kuitenkin selkeästi puhua uskontoon liittyvistä viharikoksista: tällaisia ovat esimerkiksi moskeijoihin, synagogiin tai muihin uskonnollisiin pyhättöihin tai esimerkiksi hautausmaihin kohdistuvat vahingonteot sekä sellaiset teot, joiden yhteydessä ilmenee uskontoon kohdistuvaa solvausta.

Systemaattisesti kerättyä tietoa syrjinnästä uskonnon perusteella on Suomessa vähän. Seuraavassa on Suomessa asuvien muslimien ja juutalaisten kokemuksia tarkasteltu sen aineiston puitteissa, joka on ollut saatavilla.

Suomen juutalaiset ovat pääosin 1870- ja 1880-luvuilla Suomeen muuttaneiden venäläisten emigranttien jälkeläisiä. Juutalaisväestön koko on nykyisin noin 1 500, joista suurin osa asuu joko pääkaupunkiseudulla, Turussa tai Tampereella.

Tiettävästi Suomessa ei koskaan ole ollut suurempia konflikteja juutalaisten ja pääväestön välillä, joskin erityisesti 1940- ja 1950-luvuilla juutalaiset kokivat huomattavia vaikeuksia työmarkkinoille pääsyssä.¹³ Juutalaisyhteisön suurin viharikoksia koskeva huoli koskee nykyisin uusnatsi-, white power- ja antisemitistisen materiaalin leviämistä.¹⁴ Aiemmin tällaista häpäisevää materiaalia on levitetty paperimuodossa varsin suppeassa mittakaavassa, mutta nykyisin pääasiallinen jakelukanava vaikuttaisi olevan Internet. Tämä on huolestuttavaa, sillä Internetin kautta propaganda saavuttaa laajemman yleisön ja saattaa kulkeutua myös odottamattomien kohderyhmien, kuten lasten, silmiin.

Lisäksi on ilmennyt satunnaisia hyökkäyksiä juutalaisia hautausmaita vastaan, erityisesti hautojen häpäisyjä. Juutalaiset seurakunnat ovat tällaisten tapausten vuoksi katsoneet tarpeelliseksi lisätä synagogiensa ja muun omaisuutensa vartiointia. Yleisesti ottaen vaikuttaa kuitenkin siltä, että rasistinen häirintä on Suomessa viime aikoina keskittynyt pikemmin maahanmuuttajiin kuin perinteisiin vähemmistöihin kuten juutalaisiin.¹⁵

Muslimeille taattiin uskonnonvapaus vuonna 1922, ja tataarivähemmistö perusti ensimmäisen islamilaisen seurakunnan Helsinkiin jo 1925. Suomi oli ensimmäinen ja 50 vuoteen ainoa länsimaa, joka antoi islamilaisille virallisen vähemmistön aseman.¹⁶ 1980-luvulla Suomen muslimiväestön määrä oli noin 1 500; vuoteen 2000 mennessä luvun voi arvioida nousseen yli kymmenen tuhannen.¹⁷

Tataarivähemmistö ei ulkoisesti juurikaan poikkea valtaväestöstä, mitä on pidetty yhtenä syynä sille, että tataarit eivät juurikaan ole joutuneet syrjinnän tai muiden viharikosten kohteiksi.¹⁸ Sen sijaan islaminuskoisista maista, kuten Somaliasta, Iranista, Irakista ja Turkista, hiljattain muuttaneet maahanmuuttajat ovat joutuneet varsin usein syrjinnän ja viharikosten kohteiksi, kuten edellä kappaleessa kaksi todettiin.

Asenteet islaminuskaisia ja muslimeja kohtaan ovat Suomessa perinteisesti olleet melko kielteisiä. Tämän osoitti viimeksi Magdalena Jaakkolan tutkimus vuonna 1998: jopa 28 prosenttia suomalaisista katsoi ettei islaminuskon harjoittamista tulisi Suomessa sallia, koska tämä uhkaisi suomalaista yhteiskuntaa.¹⁹ Myös julkisuudessa esitetään jokseenkin taajaan kielteisävyyisiä puheenvuoroja ihmisoikeustilanteesta, naisten asemasta ja tyttöjen ympärileikkauksista islamilaisissa yhteiskunnissa. Nämä lausunnot vaikuttavat olleet pääosin paikkansapitäviä, mutta koska kyseisistä maista ei ole samassa mitassa uutisoitu neutraaleja tai positiivisia puolia, on tällä todennäköisesti ollut vaikutusta kielteisiin asenteisiin Suomen islaminuskoista ja muslimivähemmistöä kohtaan.

Syyskuun 2001 terroristi-iskuilla oli kahtalainen vaikutus asenneilmastoon: yhtäältä avoimet mutta varsin epäsuorat ennakkoluuloisuuden ilmaukset, kuten vihamielinen tuijottaminen lisääntyivät, mutta toisaalta myös yleinen kiinnostuneisuus ja tietoisuus islaminuskosta ja siihen liittyvästä tapakulttuurista lisääntyi.²⁰ Islamia ja Koraania käsittelevä kirjallisuus on ajoittain loppunut kirjakaupoista ja islamilaiset yhteisöt ovat esiintyneet usein mediassa. Monet julkisuuden henkilöt²¹ sekä esimerkiksi luterilaisen kirkon edustajat ovat vedonneet julkisuudessa solidaarisuuden puolesta Suomen muslimeja kohtaan ja varoitaneet yhdistämästä islaminuskoa terrorismiin. Tämä on oletettavasti tehnyt islaminuskoa hyväksyttävämmäksi Suomessa.

Väkivallantekojakin vuoden 2001 terroristi-iskujen jälkeen on kuitenkin esiintynyt. Iskujen jälkeen useita muslimeja ahdisteltiin julkisilla paikoilla, ja kahta musliminaista kivitettiin välittömästi hyökkäyksen jälkeen.²² Suullinen häirintä, vihamielinen tuijottaminen ja uhkailusoitot ja –kirjeet olivat tyypillisiä ahdistelumuotoja. Jopa päiväkotia, jossa hoidettiin muslimilapsia, joutui uhkailusoittojen kohteeksi.²³

4. Ikään perustuva syrjintä

Suomen väestöstä noin 15 prosenttia on yli 65-vuotiaita, heistä selvä enemmistö naisia. Suomen väestö on yksi EU-maiden nopeimmin ikääntyvistä; laskelmien mukaan joka viides suomalainen on yli 65-vuotias vuonna 2020. Samaan aikaan lasten ja työikäisten osuus laskee. Väestörakenteen muutos luo uusia haasteita yhteiskunnalle. Vanhusväestön kannalta erityisen tärkeää on varmistaa erilaisten palvelujen tosiasiallinen saatavuus, kuten pääsy riittävän lähellä kotia oleviin sosiaali- ja terveyspalveluihin, ruokakaappoihin, pankkeihin, apteekkeihin, posteihin ja niin edelleen. Nykyisin neljännes vanhuksista katsoo näiden palvelujen sijaitsevan liian kaukana.²⁴

Kaikenikäisten ihmisten oikeuksien tasavertainen turvaaminen on viime aikoina ollut yhteiskunnallisen keskustelun kohteena. Asiaa on myös tutkittu. Tasavertaista kohtelua työelämässä kartoittaneen kyselytutkimuksen tuloksia esitetään seuraavalla sivulla olevassa taulukossa.

	Työnantajat	Työntekijät	Työterveysviranomaiset
Yksityinen sektori	64 %	44 %	34 %
Julkinen sektori (valtio)	62 %	32 %	21 %
Julkinen sektori (kunnat)	60 %	45 %	31 %

Vastaukset kysymykseen ”Kohdellaanko kaikkia työntekijöitä tasa-arvoisesti täysin riippumatta heidän iästään?”. Kyllä-vastauksien osuudet.

Taulukosta havaitaan, että työntekijöiden näkemys yhdenvertaisen kohtelun toteutumisesta oli huomattavasti pessimistisempi kuin työnantajien. Työterveysviranomaisten tehtäviin lukeutuu työntekijöiden terveysongelmien käsittely, ja heidän näkemyksensä eri ikäisten tasavertaisuuden toteutumisesta olivat kaikkein epäilevimpiä.

Yhteenvedonomaaisesti voidaan todeta, että työntekijöiden enemmistö ja kaksi kolmesta työterveysviranomaisesta oli varauksellisia yhdenvertaisuuden toteutumisen suhteen, kun taas työnantajista vain kolmannes koki näin. Ikäsyrjinnän nähtiin kohdistuvan yhtä lailla nuoriin kuin ikääntyviinkin työntekijöihin.²⁵

Kysyttäessä henkilökohtaisista kokemuksista, kahdeksan prosenttia yli 55-vuotiaista tai alle 34-vuotiaista työntekijöistä katsoivat tulleen syrjityksi ikänsä vuoksi, kun lukema 45-54-vuotiaiden kohdalla oli neljä prosenttia.²⁶ Naiset kokivat tulleen ikänsä vuoksi syrjityksi useammin kuin miehet. Työelämässä ikäsyrjintä osoittautui vakavammaksi ongelmaksi kuin syrjintä sukupuolen tai etnisen taustan perusteella.²⁷ Määräaikaisiin työsuhteisiin liittyy erityinen syrjintäriski, ja koska alle 25-vuotiaista työllisistä lähes puolet työskentelee tällaisissa työsuhteissa, lisää tämä nuorten riskiä joutua syrjinnän kohteiksi.²⁸

Rekrytointisyrjintä on todettu yleisemmäksi kuin työelämässä tapahtuva syrjintä.²⁹ Työpaikalla tapahtuva syrjintä ilmenee tavallisesti etenemis- tai harjoittelumahdollisuuksien kaventamisena, negatiivisina asenteina ja syrjäytymisenä.³⁰ Rekrytointisyrjintä puolestaan ilmenee joko välittömänä syrjintänä, esimerkiksi toteamuksena, että työpaikka sopii vain ”nuorille”, tai välillisenä syrjintänä, jolloin työnhakijoilta vaaditaan sellaisia kompetensseja, esimerkiksi tietynlaista koulutusta, jota vanhemmilla työnhakijoilla ei käytännössä voi olla.

Ikäsyrjinnän vaikutusta kuvaa myös se, että 93 prosenttia 18-34-vuotiaista luotti mahdollisuksiinsa saada koulutustaan vastaavaa työtä mikäli joutuisivat työttömäksi, kun vastaava lukema 35-44-vuotiaiden kohdalla oli 78 %, 45-54-vuotiailla 60 % ja 55-64-vuotiailla enää 37 %. Ikääntyvät naiset olivat ikäisiään miehiä skeptisempiä uusien työmahdollisuuksien avautumisen suhteen.

Työmarkkinajärjestöjen teettämässä kyselytutkimuksessa yksi kolmesta vastaajasta katsoi, että ikäsyrjintää tapahtuu usein tai ainakin joskus omalla työpaikalla.³¹ Yli 60-vuotiaiden ikääntymiseen liittyviä kokemuksia kartoittanut toinen tutkimus puolestaan osoitti, että vastaajista vain neljä prosenttia katsoi iän kertymisen lisänsen työpaikalla nautittua arvostusta, kun taas 19 % katsoi arvonannon vähenneen ja 68 % katsoi että heihin suhtauduttiin työpaikalla samoin kuin ennenkin.³² Tutkimus osoitti myös, että yli 60-vuotiaat katsoivat ikäsyrjinnän olevan yhteiskunnassa hyvin yleistä: kaksi kolmesta katsoi yhteiskunnassa esiityvän ikään perustuvaa syrjintää.

Vuonna 1998 ikäsyrjinnän esiintymistä yhteiskunnassa pitivät tosiasiana useimmin korkeasti koulututut (89%), taloudellisesti epävarmassa tilanteessa olevat (78%) ja sairasta tai ikääntynyttä omaistaan hoitavat (77%). On syytä huomioida, että koettu syrjintä on myös lisääntynyt vuodesta 1994 vuoteen 1998.

Jotta saataisiin yksityiskohtaisempi kuva vastaajien kokemasta syrjinnästä, heiltä kysyttiin olivatko he *itse* kokeneet syrjintää arkipäiväisissä tilanteissa, ja katsoivatko he että ikään-tyneitä ihmisiä vähäteltiin poliitikkojen tai median taholta.

Koettu eriarvoistava kohtelu poliitikkojen ja median taholta osoittautui huomattavan yleiseksi: kaksi kolmesta vastaajasta löysi halventavia tai muuten eriarvoistavia elementtejä poliitikkojen puheesta, ja kaksi viidestä löysi niitä mediasta (sanomalehdet, tv, radio jne). Vastaajista liki puolet (45%) katsoi, että vanhusväestölle tärkeitä asioita ei käsitellä riittävästi mediassa. Henkilökohtaisten kokemusten tasolla ikäsyrjintää julkisissa ja yksityisissä palveluissa ei kuitenkaan pidetty kovin yleisenä. Lukemat herättävät kuitenkin huolta ottaen huomioon vanhusväestön suuren määrän. Esimerkiksi, kun 12 prosenttia yli 60-vuotiaista oli kokenut ikäsyrjintää terveyspalveluissa, on kyse yli 100 000 henkilöstä.

Lopuksi on todettava joka kolmannen työnantajan olleen tietämätön siitä, että iän perusteella tapahtuva syrjintä on laitonta.³³

5. Vammaisuuteen perustuva syrjintä

Vammaisuuden käsite ei ole yksiselitteinen: vammaisuuden rajoja on vedetty aikojen saatossa ja eri yhteisöissä eri tavoin. Yhdistävänä piirteenä on kuitenkin se, että vammaisuus on ennen kaikkea *suhde* yksilön ja hänen sosiaalisen ympäristönsä välillä, ja että vammaisuus ilmenee usein ristiriitana yksilön kykyjen ja hänen ympäristönsä odotusten välillä. Vamma konkretisoituu haitaksi vain tietyissä olosuhteissa, etenkin mikäli tarvittavia apuvälineitä ei ole käytettävissä.

Mikäli vammaisuus määritellään laajasti, on Suomessa noin 400 000 tähän kategoriaan lukeutuvaa ihmistä. Kapeamman määrittelyn mukaan luku on noin 200 000, joista vaikeasti vammaisia on noin 40 000 henkeä.³⁴ Vaikeasti vammaisista noin 3 000 asuu laitoshoidossa.

Vammaisuus on yhteydessä ikään siten, että ikääntyneet ovat nuoria useammin vammaisia, joskin tietyntyyppiset vammat ovat tyypillisempiä nimenomaan nuorille.

Vammaisuuden perusteella tapahtuvasta syrjinnästä ei tiettävästi ole saatavilla tutkimustai tilastotietoa. Tämä saattaa johtua siitä, että huomio on useammin kiinnittynyt vammaisten erityistarpeiden täyttämisen valvontaan, kuin syrjintään sinänsä.³⁵ Kysymys on pyörinyt pitkälti sen ympärillä, mitä vammaiset ihmiset tarvitsevat kyetäkseen toimimaan yhteiskunnassa tasaveroisesti muiden kanssa.

Tämä tilanne näkyy myös oikeuselämässä. Vammaisten syrjintään liittyviä tapauksia on ollut vähän, mutta vammaisten erityispalveluihin liittyviä tapauksia sen sijaan runsaasti. Tämä ei kuitenkaan merkitse sitä, ettei syrjintää esiintyisi, vaan pikemmin sitä, että syrjintää ei kyetä erottamaan muiden vammaisuuteen liittyvien seikkojen joukosta. Suomessa on kuitenkin ollut oikeustapauksia, jotka ovat liittyneet vammaisiin kohdistuneeseen väkivaltaan tai seksuaaliseen hyväksikäyttöön. Vammaiset naiset joutuvat seksuaalisen hyväksikäytön uhreiksi useammin kuin muut naiset, eikä vammaisten naisten seksuaalinen hyväksikäyttö laitoksissakaan ole poikkeuksellista.

Erityisesti vaikeavammaisten asumisolot tapaavat olla heikommat kuin muun väestön kohdalla. Asunnot sopivat vain harvoin pyörätuolilla liikkuville, ja ilman ulkopuolista apua vaikeasti vammaiset ovat käytännössä vankeja kotonaan, etenkin jos talossa ei ole riittävän tilavaa hissiä, tai hissiä lainkaan. Fyysinen ympäristö muodostaakin liikunta- vammaisille selvän esteen yhteiskuntaan integroitumiselle. Katujen, talojen ja erilaisten liikennevälineiden suunnittelussa olevat puutteet vaikeuttavat edelleen vammaisten ihmisten liikkumista ja siten syrjäyttävät heitä yhteiskunnallisesta elämästä.³⁶

Kommunikointivammoista kärsivät ovat erityisen syrjitty vammaisryhmä. Heitä ei useinkaan kuulla heitä koskevassa tai heihin muutoin vaikuttavassa päätöksenteossa, vaikka heidän vammojensa aiheuttamat yhteistyön esteet voitaisiin tavallisesti ylittää vaihtoehtoisilla kommunikaation tavoilla.³⁷

Vaikka vammaisten henkilöiden mahdollisuus osallistua ammatilliseen koulutukseen on viime aikoina huomattavasti parantunut, ovat he yhä yliedustettuina tietyissä ”vammaisten töiksi” ajatelluissa ammateissa. 1990-luvun laman aikana vammaisten työttömyysaste nousi nopeammin kuin yleinen työttömyysaste: vammaiset olivat ensimmäisenä niiden joukossa, jotka saivat lähteä.

Erityisesti työmarkkinoilla suurin este tasavertaisten mahdollisuuksien toteutumiselle, mahdollisen vamman laadusta ja asteesta riippumatta, on asenneilmasto.³⁸ Vaikka vammaisella henkilöllä olisi parhaat ammatilliset edellytykset työtä silmälläpitäen, ne saatetaan sivuuttaa hänen vammansa vuoksi. Tällöin henkilö käsitteellistetään vain yhden ja työn kannalta epäolennaisen, joskin kenties näkyvimmän piirteensä – vammansa – perusteella.

Samasta asiasta on kyse työttömien vammaisten luokittelussa; heitä ei aina pidetä työttöminä tai työnhakijoina, vaan yksinkertaisesti vain vammaisina. Vammaiset ihmiset ovatkin muodostaneet oman alaryhmänsä pitkäaikaistyöttömien joukossa. Asenneilmaston ja vammaisten henkilöiden faktisen työmarkkinatilanteen vuoksi erityisesti monet nuoret ja vaikeasti vammaiset ovat sisäistäneet ympäristöstä peräisin olevan virheellisen käsityksen siitä, että he eivät vammansa vuoksi olisi kykeneviä osallistumaan työelämään.

6. Seksuaalisen suuntautumisen vuoksi tapahtuva syrjintä

Tutkimus seksuaalisiin vähemmistöihin kuuluvien syrjintäkokemuksista on liki olematonta Suomessa.³⁹ Tämä saattaa olla yhteydessä siihen, että eri seksuaaliryhmien oikeuksia ajavan liikkeen päähuomio on kiinnittynyt pitkälti keskeisiin avioliitto- ja perhetematiikkaan liittyviin oikeuksiin, jolloin muut teemat ovat jääneet vähemmälle huomiolle. Tämä on ymmärrettävää, sillä sarkastisesti voisi todeta että yhdenvertaisia oikeuksia vastaan ei voi kukaan rikkoa, jos niitä ei ole edes olemassa.

Ympäröivä yhteiskunta on Suomessa historiallisesti ollut varsin vihamielinen seksuaalisia vähemmistöjä kohtaan. Homoseksuaalisuutta on perinteisesti pidetty uskonnon näkökulmasta syntinä, lääketieteen näkökulmasta sairautena ja lainsäädännön näkökulmasta rikoksena. Vuosien 1924 ja 1971 välillä yli 1 000 ihmistä sai tuomion homoseksuaalisesta käyttäytymisestä.⁴⁰ Homoseksuaalisuus dekriminalisoitiin vasta 1971, ja sairausluokituksesta se poistui 1981. Syrjintä seksuaalisen suuntautumisen perusteella kriminalisoitiin 1995, ja vuoden 2001 parisuhdelaki takasi samaa sukupuolta oleville pareille oikeuden rekisteröidä parisuhteensa jokseenkin samoin ehdoin kuin heteroparit. Transseksuaalien tilanne on myös viime aikoina parantunut, sillä heidän nykyisin on mahdollista muuttaa nimensä vastaamaan omaa sukupuoli-identiteettiään.

Myös asenneilmasto on kehittynyt myönteisempään suuntaan; kun vuonna 1992 vain 24 prosenttia suomalaisista kannatti samaa sukupuolta olevien parisuhteiden virallistamista, vuonna 1996 lukema oli jo 67 prosenttia.⁴¹ Huolimatta askelista parempaan suuntaan, on monilla ihmisillä edelleen kielteisiä asenteita seksuaalivähemmistöihin kuuluvia kohtaan. Naisten, nuorten, kaupunkilaisten ja korkeasti koulutettujen parissa asenteet ovat keskimääräistä vähemmän ennakkoluuloisia.⁴² Vähiten ennakkoluuloisia ovat ne, jotka henkilökohtaisesti tuntevat seksuaalisiin vähemmistöihin kuuluvia ihmisiä, kun taas torjuvimmat asenteet löytyvät syvästi uskonnollisista piireistä.⁴³

Erään tutkimuksen mukaan Suomessa joka kuudes homoseksuaali on joutunut fyysisen hyökkäyksen kohteeksi seksuaalisen suuntautumisensa vuoksi.⁴⁴ Suullinen ja seksuaalinen häirintä ja uhkailu olivat tätäkin yleisempiä homofobian ilmenemismuotoja. Seksuaalinen tasavertaisuus ry SETA pitää todennäköisenä, että jokainen homo, lesbo, transvestiitti tai transseksuaali joutuu elinaikanaan kohtaamaan joko välitöntä tai välillistä syrjintää tai väkivaltaa.⁴⁵

Halveksunnan, syrjinnän ja syrjäytymisen uhan vuoksi monet seksuaalisiin vähemmistöihin kuuluvat haluavat pitää suuntautumisensa piilossa muilta kuin kenties lähimmiltä ystäviltään ja perheenjäseniltään.⁴⁶ Myös ympäröivä yhteiskunta pääasiassa vaikenee seksuaalisista vähemmistöistä. Kaikki tämä luo yhteiskunnallisen ilmapiirin, joka vaatii erityistä rohkeutta ja voimaa henkilöltä joka haluaa avoimesti esiintyä seksuaalisen vähemmistön edustajana.

LÄHTEET:

- Dahlgren, Taina et al (toim.) (1996).
Vähemmistöt ja niiden syrjintä Suomessa.
Ihmisoikeusliitto. Helsinki: Yliopistopaino 1996.
- EUMC (2001).
Anti-Islamic Reactions in the EU after the terrorist attacks against the USA.
A collection of country reports from RAXEN national focal points.
Vienna 20th November 2001.
- Euroopan komissio (1997).
Eurobarometri 47.1.
Julkaistu myös EU:n komission internetsivuilla <http://europa.eu.int>
- Hallenberg, Helena (1996).
"Muslimit Suomessa".
Teoksessa Dahlgren et. al. 1996.
- HE 39/2001 vp.
Hallituksen esitys Eduskunnalle syrjintäasiain valtuutettua koskevaksi lainsäädännöksi.
- Jaakkola, Magdalena (1999).
Maahanmuutto ja etniset asenteet. Työpoliittinen tutkimus 213.
Helsinki: Edita 1999.
- Jasinskaja-Lahti, Inga –Liebkind, Karmela – Vesala, Tiina (2002).
Rasismi ja syrjintä Suomessa. Helsinki: Gaudeamus 2002.
- Korpi, Jari (1996).
"Vammaisten henkilöiden asema Suomessa vähemmistönä."
Teoksessa Dahlgren et al 1996.
- Kortteinen, Juhani (1996).
"Romanit ja muut perinteiset vähemmistömme".
Teoksessa Dahlgren et. al. 1996.
- Koskinen, Seppo (2002).
"Ikäsyrjintää esiintyy myös monissa työelämän tilanteissa".
Lakimiesuutiset 2/2002.
- Kouvonen, Anne (1999).
Ikäsyrjintäkokemukset työssä ja työhönnotossa.
Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisu 157.
- Lehtonen, Jukka (1996).
"Yhteiskunnan heteroseksuaalisuus ja seksuaalivähemmistöjen arki".
Teoksessa Dahlgren et al 1996.
- Linkola, Pertti (1999).
Ikäsyrjintä kohtaa karvaimmin työttömiä.
<http://www.vn.fi/stm/suomi/julkaisu/lehdet/hyvika99/04.htm>

Makkonen, Timo (1997).

Rasismien ja Etnisen Syrjinnän Seurantajärjestelmä (RESSU).

Ihmisoikeusliitto 1997.

Makkonen, Timo (2000).

Rasismi Suomessa 2000. Ihmisoikeusliitto 2000.

Sisäasiainministeriö (2001).

Poliisiin tietoon tullut rasistinen rikollisuus Suomessa 2001.

Poliisiosaston julkaisu 12/2001, s. 14.

Sisäasiainministeriö (2000).

Poliisiin tietoon tullut rasistinen rikollisuus Suomessa 1999.

Sisäministeriön poliisiosaston julkaisu 9/2000.

STM (1999a).

Vanhusbarometri 1998. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 1999:3.

Julkaistu myös STM:n internetsivuilla osoitteessa

<http://www.stm.fi/suomi/pao/julkaisut/paosisallys2.htm>

STM (1999b).

Vanhuspolitiikka. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 1999:4

Työministeriö (2001).

Työolobarometri 2001, alustavat tulokset. Työministeriö.

<http://www.mol.fi/julkaisut/tyoolobarometri20017.html>

1 Tekijä haluaa kiittää Perttu Salmenhaaraa avusta artikkelin suomentamisessa.

2 HE 39/2001 vp.

3 Euroopan komissio 1997.

4 Jaakkola 1999.

5 Makkonen 2000 ja 1997.

6 Sisäasiainministeriö 2000. Makkonen 2000.

7 Sisäasiainministeriö 2001, 14.

8 Jasinskaja-Lahti et al 2002.

9 Idem.

10 Ibid, s. 105

11 Ibid, s. 107

12 Ibid, s. 120

13 Makkonen 1997.

14 Katso idem ja esimerkiksi Kortteinen 1996.

15 Makkonen 1997.

16 Hallenberg 1996.

17 Cf Idem.

18 Ibid, 109.

19 Jaakkola 1999.

20 EUMC 2001.

- 21 Esimerkkeinä mainittakoon presidentti Mauno Koivisto, työministeri Tarja Filatov ja ulkoministeri Erkki Tuomioja.
- 22 EUMC 2001.
- 23 Idem.
- 24 STM 1999b.
- 25 Toisessa tutkimuksessa ikääntyvien todettiin kohtaavan jopa 50 prosenttia enemmän syrjintää kuin nuorten. Työministeriö 2001.
- 26 Linkola 1999.
- 27 Tämä todettiin myös vuonna 2001 tehdyn surveyn alustavissa tuloksissa. Työministeriö 2001.
- 28 Ibid.
- 29 Idem.
- 30 Idem.
- 31 Koskinen 2002.
- 32 STM 1999a.
- 33 Kouvonen 1999.
- 34 Komiteamietintö 1982:35.
- 35 Katso esimerkiksi vammaispoliittinen ohjelma, saatavilla esimerkiksi Internetistä:
<http://www.stm.fi/suomi/pao/julkaisut/vampol/ohjelma.pdf>
- 36 Korpi 1996.
- 37 Idem.
- 38 Ibid, 136 ja 140.
- 39 Tiedot SETA ry:n puheenjohtaja Tiia Aarnipuun haastattelusta 27.3.2002.
- 40 Lehtonen 1996, s. 157.
- 41 Seksuaalinen tasavertaisuus ry (SETA). Tieto on saatavilla myös SETA:n Internet-sivuilta,
<http://www.seta.fi/fi/setafi47.htm>
- 42 Idem.
- 43 Idem.
- 44 Lehtonen 1996, 162.
- 45 <http://www.seta.fi/fi/setafi47.htm>
- 46 Lehtonen (1996), s. 166-167.